

Koi Gyula¹

„Míg állni látszék az idő” –
Egy feltételezhetően 1870-es, ismeretlen alkotójú,
Magyar közigazgatási jog című előadásjegyzet
kézírata szerzőségének kérdéséhez,
tekintettel két kapcsolódó kézíratra

Különös öröm és megtiszteltetés számomra, hogy a Tamás András professzor, a tudomány doktorát (DSc), az MTA IX. (Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya) Közigazgatás-tudományi Albizottságának elnökét, számos hazai egyetem nyugalmazott tanszékvezető professzorát/kutatóprofesszorát, az NKE ÁNTK *emeritus professzorát* 80. születési jubileuma alkalmából köszöntő kötet lapjain üdvözölhetem az olvasót; illetve ezen ünnepi kötet (köszöntőkönyv; *Liber Amicorum*; *Festschrift*; *Mélanges*) egyik felkért szerzője lehetek. El kell mondanom, hogy az ünnepelthez számos szállal kötődöm. Tanítványa lehettem jogi alaptanból, valamint állam- és jogelméletből néhány előadás erejéig az ELTE ÁJK-n, továbbá jogelőd intézményünk, az Államigazgatási Főiskola Budapesti Közigazgatási és Államigazgatási Egyetemmé történő „átváltozásának” éveiben (1999–2002) szintén állam- és jogelméletből nemcsak hallgatója lehettem a tárgyat egyedül gondozó és oktató, a diszciplína tankönyvét jegyző² professzornak, hanem utóbbi intézményben kiemelkedő vizsgaélmény részese is voltam. A jubiláns azon ritka megtiszteltetésben részesített, hogy az évfolyamról egyedül én kaphattam a tantárgyból jeles (5) érdemjegyet. Az ünnepelt személyiségére is tekintettel az is megfordult a fejemben, hogy hozzá írom (jogelméletből) a szakdolgozatomat, illetve később felkérem, legyen *Doktorvaterem* a PhD-folyamat során. Mivel abban az évben a professzor nem vállalt szakdolgozatokat, így maradtam a közigazgatási jognál és az azt oktató tanszéknél. Azonban kapcsolatunk sosem szakadt meg: a BCE ÁK oktatójaként engem mindenben támogató dékánom volt, a PhD-fokozatszerzés előtti kis-

¹ Tudományos főmunkatárs, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Lőrincz Lajos Közigazgatási Jogi Tanszék. Kapcsolat: koi.gyula@uni-nke.hu.

² Tamás András: *Állam- és jogelmélet*. Budapest, Unió, 1998. 235.

monográfiám egyik lektorát;³ illetve PhD-nagymonográfiám szintúgy egyik, a kötethez előszót is író⁴ lektorát is benne tisztelhetem, aki értő módon adta tudtára mindenkinek a dolgozat munkahelyi vitáján az általam írt anyag erejé-
nyeit. Hiszen Tamás András egyszerre közigazgatási jogász⁵ és jogelmélettudós,⁶ számos gyakorlati poszt betöltője (polgári ügyszakos tanácsvezető bíró, az MTA Tudományos Minősítő Bizottság/Doktori Tanács jogi szakértője és titkárság-
vezetője, IM-kodifikátor, a Minisztertanács Titkársága Jogi Főosztályának osztályvezetője) egy személyben. A közjogi dogmatikán túl nemcsak a polgári jogi, hanem a szabálysértési jog tantárgy korábbi oktatójaként a büntetőjogi dogmatika ismerője is. Az első hazai környezetvédelmi törvény⁷ és az első honi atomtörvény⁸ egyszemélyi kodifikátora. Az anno talán tucatnyi kodifikátort foglalkoztató Igazságügyminisztériumban főként a műszaki jogszabályok jogi formába öntője volt. Egyben a jogalkotástan jeles elméleti tudósa is.⁹ Bárki példát vehetne a bölcsészkarai abszolutóriumot is kiálló spanyol nyelvtudásáról, kiemelkedő svéd, illetve nemzetközi tárgyalásokon tökéletesre csiszolt orosz nyelvismeretéről, valamint példaadó angoltudásáról. Az erős latintudás mellett a japán, a francia, a német és a román nyelvben is jártas.

Kissé gondolkodtam, hogy netán érdekkörömben felmerülő kéziratos forrás közreadása¹⁰ vagy valamely ismeretlen adatú régi nyomtatványunk legyen-e

³ Koi Gyula: *Évszázadok mezsgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája. Zsoldos Ignác (1803–1885), Récsi Emil (1822–1864), Concha Győző (1846–1933), Magyary Zoltán (1888–1945)*. Budapest, k. n., 2013. 178.

⁴ Koi Gyula: *A közigazgatás-tudományi nézetek fejlődése. Külföldi hatások a magyar közigazgatási jog és közigazgatástan művelésében a kamerálisztika időszakától a Magyary-iskola koráig*. Budapest, NKTK, 2014. 487.

⁵ Tamás András: *A közigazgatási jog elmélete*. Budapest, Szent István Társulat, 2010. 512.

⁶ Tamás András: *Bíró és társadalom. A jogtudat és a jogérvényesülés dialektikája*. Budapest, KJK, 1977.

⁷ 1976. évi II. törvény az emberi környezetről.

⁸ 1980. évi I. törvény az atomenergiáról.

⁹ Tamás András: *Legistica. A jogalkotástan vázlatja*. Budapest, NKTK, 2013. 312.

¹⁰ Az NKE Levéltára Koi Gyula személyi fondban található, illetve a birtokomban lévő egyes iratokról van szó. A fond (ajándékozás útján keletkezett) tartalma: ecsedi Báthori István (1555–1605) országbíró (1586–1605) latin nyelvű ítéletlevele (1586 körül és egy 18. század végi másolati példány); hadadi és murányi gróf Wesselényi Ferenc (1605–1667) nádor (1655–1667) 1665-ös latin nyelvű levele (pecsét levágva); Klapka György (?) (1820–1892) honvéd tábornok francia nyelvű levele, amely fegyverszállítást, valamint a Türr Istvánnal (1825–1908) külföldön való találkozás tényét említi; 6 darab Kovács Imre (1913–1980) író, politikust ábrázoló fényképfelvétellel, akin gázálarcban kaszálna légzésvizsgálati kísérleteket végeznek épp a Magyary-iskola keretei között (vö.: az *A tanítványok* című film jeleneteit). Birtokomban van mindezen kívül egy 1639-es évszámmal kezdődő, Bánffy Kristóf (1577–1644) tárnokmestert említő, vélhetően nagyszombati tárnokszéki jogi, sok helyen ázásnyomok miatt sajnálatosan olvashatatlan, 18 oldal terjedelmű latin nyelvű kézirat (1695 körül; 1694-es tárnokszéki nagyszombati jogi nyomtatványhoz kötve);

a téma, végül is az előbbi témakör mellett döntöttem. Dominus Professor emeritus noster! Ad multos annos!

Három kéziratos mű tanúságai

A Laskai Osvát Antikvárium 29. árverésének 374. és 376. tétele két könyvbe kötve, azonos kötésben (fekete alapon pirosan foltozott kartonkötés) és nagyságban (210 mm × 170 mm), összesen három, egy kéz által írott kéziratot rejtett.¹¹ Említendő, hogy mind a három mű többségében rendkívül vastag, kiemelkedően jó minőségű, feltehetőleg tartósabb íráshordozói célzattal készített drága papírra készült. Öt centiméter szélességben minden oldalon talán vonalzóval és egy éles eszközzel létrehozott (akár fizikailag a leszakadás veszélye nélkül is behajtható) lapszél (margó) van, ahova megjegyzést lehetett írni (ilyen *glossa marginalis*, esetenként sorközi *glossa interlinearis* több oldalon is található, olykor hosszas tintás kézírásos, esetenként az interlinearisok ceruzás szöveggel). A két könyvbe foglalt három kézirat az alábbi témákat (címeket) rejti. Az első könyvben: *Magyar közigazgatási jog* és ehhez hozzákötve: *Pénzügytan, vagy pénzügyi törvényisme*. A második könyvben: *Közjog*. A kötetek (pontosított) bibliográfiai leírását majd csak a feltételezett szerző műveivel történő összevetést követően adjuk meg. A két könyvben sem a jogakadémia vagy egyetem neve, sem az előadó személye, sem az előadások időpontja, sem az elkészülés ideje, sem a leíró személye nem szerepel. Sem személyre, sem helyre, sem évszámra közvetlen bizonyíték nem lelhető fel. A kötetek (jogakadémiai vagy egyetemi előadásjegyzetek) számozatlanul, és tartalomjegyzék nélkül kerültek hozzám. Mind a leszámozást (*paginálás*), mind a tartalomjegyzék-készítés fáradságos munkáját elvégeztem, azonban e munkában csak a szorosabban vizsgált *Magyar közigazgatási jog* tartalomjegyzékét adhatom

feltehetően Horvát József Elek (1784–1835) ügyész, gimnáziumi igazgató egy 1825 körüli erdélyi kéziratos könyve (182 számozott + 13 számozatlan oldal), amely nagyjából két különféle jogi, kisebb részben történeti és útleírással foglalkozó, valamint egyéb, többségében magyar, esetenként latin és német nyomtatványokból másolt szövegeket, valamint néhány kéziratos forrás másolatát tartalmazza. Említendő Csekey István (1889–1963) Zolnai Bélával (1890–1969) folytatott levelezése, amely Zolnai által Csekey dedikált könyveiből összeállított kollekcióba ragasztva maradt fenn. A levéltár számára kerül átadásra egy 1930-as évekből való gépiratos városi, ítélőtáblai és kúriai büntetőítélet-gyűjtemény (kb. 20 tétel); valamint Gyalay Mihály (1914–2000?) 1989-ben, 1997-ben, illetve lézerlemezen 2007-ben megjelent, legterjedelmesebb, 1452 oldalas *Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon I–II.* című műve nyomdai kéziratához felhasznált eredeti nyomtatott és kéziratos térképhagyaték (kb. 30 tétel).

¹¹ Mezei Attila – Mezeiné Tomorszky Mária: *Laskai Osvát Antikvárium 29. árverése*. 2018. szeptember 29. Esztergom, Laskai Osvát Antikvárium, 2018. 140.

közre.¹² A két könyv előéletéről annyit tudni, hogy kereskedelmi forgalomban (véltetően magyarországi vagy felvidéki beadótól) a Központi Antikváriumban tűntek fel (talán 2017 körül), egy gyűjtő által később innen kerültek a Laskai Antikvárium árverésére.

Fésüs György és kapcsolódásai a kéziratokhoz

Fésüs György (teljes anyakönyvi nevén predikátummal debreceni Fésüs György József Vilmos)¹³ Pesten született 1841. május 28-án.¹⁴ Jogakadémiai tanár¹⁵ és szépirodalmi fordító¹⁶ (ifjúsági regények, esetenként szépirodalmi regények és színdarabok). Apja Fésüs György királyi ügyvezetési ügyész.¹⁷ Anyja Pichler Mária.¹⁸ A fiatal György gimnáziumi tanulmányait a pesti kegyes tanítórendieknél (azaz a piaristáknál) végezte. Elvégezte a fővárosban a kereskedelmi főreáliskolát is.¹⁹ A pesti királyi tudományegyetemen végezte jogi tanulmányait (1859–1863). Ezt követően joggyakornok (fogalmazó) volt a m. kir. helytartótanácsnál (1863–1865).²⁰ Közben doktori címét az általunk közzétett adatú vizsgatézis nyomtatványának tanúsága szerint 1864-ben szerezte meg.²¹ A joggyakornoki

¹² Valamennyi mű elkészített tartalomjegyzéke előreláthatólag az alábbi kötetben jelenik meg: Koi Gyula: Három ismeretlen, feltehetőleg a megjelent, ám napjainkra elveszett könyvmaradvány (litografált) közjogi és pénzügytani előadásjegyzetek alapját képező, Fésüs György-féle 1870-es kassai közigazgatási jogi, pénzügytani, illetve eddig teljesen ismeretlen közjogi jegyzetének tartalmiságáról. (Tanulmány és tartalmi forrásközlés.) In Koi Gyula: *Az állam a szükség gyümölcse. Válogatott tanulmányok az államtudomány és közigazgatási comparatio köréből*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2022. 155–170 (megjelenés előtt).

¹³ Gulyás Pál – Viczián János (s. a. r.): *Magyar írók élete és munkái. Új sorozat IX. Ferenczy Tibor – Füzy Zoltán*. Budapest, Argumentum–MTAK, 1992. 42.

¹⁴ Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái III. Fa–Gwuóth*. Budapest, Hornyánszky, 1894. 451; Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon I*. Budapest, Akadémiai, 1981. 506; Markó László (szerk.): *Új magyar életrajzi lexikon II. D–Gy*. Budapest, Magyar Könyvklub, 2001. 668.

¹⁵ A jogi professzió terén a legpontosabban Szinnyei fogalmaz, aki „jogakadémiai tanárként” hivatkozik rá: Szinnyei (1894): i. m. 451. Ő azonban a felvezető részben nem utal fordítói munkásságára (bár a művek felsorolása során ezt a témát bőven kifejti, színvonalához méltóan valamennyi forrásnál részletesebben). Kenyeres szerint „jogász, szakíró”. Kenyeres (1981): i. m. 506.

¹⁶ Némi pontatlansággal „jogász és fordítóként” hivatkozik rá: Markó (2001): i. m. 668.

¹⁷ Szinnyei (1894): i. m. 451.

¹⁸ Gulyás–Viczián (1992): i. m. 42.

¹⁹ Szinnyei (1894): i. m. 451.

²⁰ Szinnyei (1894): i. m. 451; Kenyeres (1981): i. m. 506; Markó (2001): i. m. 668.

²¹ Koi (2014): i. m. 225. A mű pontos adataira vö. Koi Gyula: Adatok 1800 utáni jogirodalmi könyvkiadásunkhoz. Könyvészetileg ismeretlen nyomtatványok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kari Könyvtárában, valamint az ELTE Egyetemi Levél-

idő után a kassai királyi jogakadémia tanársegéde és könyvtárosa („könyvtárnoka”), erre 1865 és 1867 között került sor. Ugyanitt rendkívüli, majd rendes tanárként működött (1867–1873).²² Később áthelyezték a pozsonyi jogakadémiához, ahol magyar jogtörténetet, valamint egyetemes európai és egyházjogot tanított (1873. április 3-tól). Pozsonyban a téli félévekben a közigazgatási jog helyettes tanára volt határozott ideig (1881–1882 és 1882–1883 tanévek).²³ Mindemellett Pozsonyban államvizsga-bizottsági tag, jogakadémiai könyvtáros és tanértekezleti jegyző.²⁴ Felesége Berczik Gizella, fia ifjabb Fésüs György (1866–1944 után) jogász, törvényszéki jegyző, albíra, fiumei kir. ügyész, majd közjegyző.²⁵ Az idősebb Fésüs 1899. augusztus 10-től nyugalmaztatásáig a pozsonyi jogakadémia igazgatója volt.²⁶ Később udvari tanácsosi címet kapott (1907). Visszavonulásakor a professzor megkapta a Ferenc József-rend középkeresztjét (1913).²⁷

Műveit illetően számos munkára lehetne utalni. Mivel lentebb – érthető okokból – a közjogi-közigazgatási munkásságára fogunk koncentrálni, ezért csak említjük, hogy angol, francia, német fordítóként a kassai, debreceni és kolozsvári színpadokon túlmenően²⁸ a pesti Nemzeti Színház számára fordított színdarabokat²⁹ (egyebek mellett August Kotzebue [1761–1819], id. Alexandre Dumas [1802–1870], ifjabb Alexandre Dumas [1824–1895], Manuel Juan Diana [1814–1881]³⁰ műveit). Ezenkívül számos klasszikus angol és amerikai ifjúsági író klasszikus művét, műveit elsőként vagy első között ültette át magyarra (Daniel Defoe [1660–1730], James Fenimore Cooper [1789–1851], Harriet Beecher Stowe [1811–1896]). Szépirodalmi fordítói tevékenysége hasonló volt Récsi Emil (1822–1864), valamint Concha Győző (1846–1933) ilyen irányú munkásságához. (Érdekesség, hogy a szakíró e korban még afféle szellemi mindenés: ez a reformkortól nagyjából az 1880-as évek közepéig – hat évtizeden át – igaz.)

Fésüs György munkássága ismert, Zsoldos Ignác (1803–1885; *Szolgabírói hivatal I–II.*, 1842) és Récsi Emil (1822–1864; *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve*, 1854–1855) munkásságán túlmenően időben a harmadik magyar közigazgatási jogászunk. Életművét a közigazgatás-tudomány elmélettörténete

tárában. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae*, 52. (2005), 1. 274. főszöveg és 41. lábjegyzet.

²² Szinnyi (1894): i. m. 451; Kenyeres (1981): i. m. 506; Markó (2001): i. m. 668.

²³ Szinnyi (1894): i. m. 451; Markó (2001): i. m. 668.

²⁴ Szinnyi (1894): i. m. 451.

²⁵ Szinnyi (1894): i. m. 454; Gulyás–Viczián (1992): i. m. 43.

²⁶ Kenyeres (1981): i. m. 506.

²⁷ Gulyás–Viczián (1992): i. m. 42.

²⁸ Szinnyi (1894): i. m. 451.

²⁹ Markó (2001): i. m. 668.

³⁰ Nem ismeretes, hogy e fordítás spanyolból, esetleg francia vagy német közvetítő szöveg segítségével, vagy alapulvételével készült-e.

feldolgozta.³¹ Mind Szinnyi munkája, mind a közigazgatás-tudomány elméletörténeti irodalma, mind a könyvészet számontartja Fésüs könyvmatos (*litografált*), azaz kézírásos anyagot a korabeli többszörözési technika útján közzétevő, kis példányszámú, hallgatók által leírt előadásjegyzeteit, korabeli szóval *kompéndiumait*.³² E felsorolás egy világhálóról ismeretes könyvmatos tétellel még kiegészíthető.³³ A magyar állam kormánysservezete (1871) antikvariumi oldalán korábban látható volt, hogy a Magyar közigazgatási jog és az ehhez tartozó Pénzügytan, vagy pénzügyi törvényisme ezek között szerepel. A Közjog című műre e körben nincs utalás, de közigazgatási része ennek is van. A fentiek alapján a három, két könyvbe kötött, egy hallgatói kéz³⁴ által lejegyzett mű az alábbiakban írható le *per analogiam* bibliográfiailag:

- Fésüs György: *Magyar közigazgatási jog (kézirat)*. Kassa, Kassai Jogakadémia, 1870c. 198. Hozzákötvé: Fésüs György: *Pénzügytan, vagy pénzügyi törvényisme (kézirat)*. Kassa, Kassai Jogakadémia, 1870d. 144.
- Fésüs György: *Közjog (kézirat)*. Kassa, Kassai Jogakadémia, 1870e. 420.

Említendő Fésüs – nyomtatva megjelent – 1876-os közigazgatási jogi fő műve,³⁵ akárcsak a szintén 1876-ban megjelent kortárs Boncz Ferenc (1829–1901) közalapítványi királyi ügyigazgató, miniszteri tanácsos³⁶ közigazgatási jogi tankönyve.³⁷

³¹ Koi (2014): i. m. 225–230.

³² Időrendben az alábbi könyvmatosok ismertek: Fésüs György: *Magyar közigazgatási törvényisme*. Kassa, Werfer Károly, 1868 (valamint Pozsony, 1874, kiadó nélkül, ez példányból is ismeretes [OSZK], terjedelme 232 oldal); Fésüs György: *Magyar közigazgatási jog*. Kassa, Werfer Károly, 1870a; Fésüs György: *Magyar pénzügyi törvényisme*. Kassa, Werfer Károly, 1870b; Fésüs György: *Magyar alkotmány- és jogtörténelem*. Pozsony, 1874. 239 (példánya az OSZK-ban). Az 1868-as művet csak Kiss regisztrálja (és az ő nyomán Koi). Kiss csak a pénzügyi műnél említi, hogy könyvmatos, a közigazgatási törvényisménél nem, a *Magyar közigazgatási jogot* nem ismeri. A közigazgatási törvényisme szerinte budapesti, de Werfer kassai kiadó volt. A *Közjog* című mű ismeretlen. Kiss Albert: *A kassai kir. Állami Jogakadémia könyvtárának szakkatalógusa*. Kassa, Szent Erzsébet Nyomda, 1914. 279. Példánya csak a két OSZK-s műnek és a lentebbi 1871-es, az antikvarium.hu által eladott műnek ismert (utóbbi nem hozzáférhető). Fésüs (1870a): i. m. létét a szórványos adatok és Fésüs (1868): i. m. feltehető létezése alapján annak folytatásaként feltételezte: Koi (2014): i. m. 225.

³³ Fésüs György: *A magyar államkormánysservezete. Vezérfonál az államszámviteli vizsgák letételénél. Első könyv: általános számvitel. Második könyv: államszámvitel*. Kassa, Werfer Károly, 1871. 263.

³⁴ Ezen (szép írásképet produkáló) hallgató nem volt azonos a Fésüs (1871): i. m., illetve a Fésüs (1874): i. m. kalligrafikus írás lejegyzőjével.

³⁵ Fésüs György: *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*. Budapest, Eggenberger, 1876. XVI., 474 (megjelent 1880-ban is, csekély kiegészítéssel).

³⁶ Koi (2014): i. m. 230–233.

³⁷ Boncz Ferenc: *A magyar közigazgatási törvénytudomány kézikönyve. A törvényhozás legújabb állása szerint I–III*. Budapest, Athenaeum, 1876. V., 290, 388, 288. (2) (3) (7).

Kiemelkedő felismerés, hogy a *Magyar közigazgatási jog*³⁸ (illetve a másik két mű) kézírata fennmaradt, ezáltal a szöveghagyományozódás révén a (feltételezhető) könyomatos előadásjegyzetek textusa is ránk maradt. (A litografált művek előkerülésével ezen kéziratokkal összevethetővé válik.) A *Pénzügytan* tartalmaz egy 1870-es utalást, minden más mindhárom kéziratban ennél időben korábbi.³⁹ Első olvasásra látszik, hogy a *Magyar közigazgatási jog* sokban támaszkodik Récsi művének 1854-es első kötetére.⁴⁰ Látható, hogy a fogalmi rész⁴¹ a kézíratos műben egyszerűbb, de a jogi forrásgyűjteményekről,⁴² valamint az ügyrendtartásról⁴³ szóló rész közel szó szerinti átvétel. A kézirat azért is értékes, mert az 1855 és 1876 közötti közigazgatási jogi tudományos hiátus korszakára világot vett, igazolva, hogy Récsi és Fésüs között a kontinuitás kimutatható (ez az 1876-os Fésüs- vagy Boncz-műben már nem egyértelmű). A *Közjog* című kézirat a szervezeti jogra, a központi kormányra és a központi közigazgatási szervekre, a szabad királyi városokra, a községekre tartalmaz értékes közigazgatási fejtegetéseket.⁴⁴ Ezek azonban már egy másik publikációra tartoznak.

³⁸ Tartalomjegyzékét lásd lentebb.

³⁹ Fésüs (1870d): i. m. (főszöveg) 15.

⁴⁰ Récsi Emil: *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint, különös tekintettel Magyarországra I. Az összes közigazgatási szervezet és államszolgálati viszonyok előadása*. Pest, Heckenast, 1854. XII., 396.

⁴¹ Récsi (1854): i. m. 1–4; Fésüs (1870c): i. m. 3–8.

⁴² Récsi (1854): i. m. 5–17; Fésüs (1870c): i. m. 9–15.

⁴³ Récsi (1854): i. m. 229–235; Fésüs (1870c): i. m. 36–41.

⁴⁴ Fésüs (1870e): i. m. 376–413.

Függelék

*Magyar közigazgatási jog (tartalomjegyzék)*⁴⁵

- I. fejezet – Fogalma 1–15
 - 1. § A közigazgatási jog fogalma általában a közjognak /széles értelemben:/ alosztálya 1–3
 - 2. § Az igazgatási jog fogalmának tartalma 3–6
 - 3. § Az igazgatási jog szorosabb és legszorosabb értelemben 6–8
 - 4. § A közigazgatási jog felosztása 8–9
 - 5. § Források 9–15
- I. rész – A közigazgatási szervezet 15–36
 - 1. § Az igazgatás fő elvei. A központi hatóságok 15–20
 - 2. § A királyi titkos kabinet és a minisztériumok 20–21
 - 3. § Az őfelsége személye körüli miniszter és a belügyminisztérium ügyfelosztása 21–26
 - 4. § Az országos m. kir. pénzügyminisztérium ügyköre 26–28
 - 5. § A közmunka és a közlekedési m. k. minisztérium ügybeosztása 28–30
 - 6. § A Vallás- és közoktatásügyi minisztérium ügyköre 30–32
 - 7. § Az igazságügyi m. k. minisztérium ügyköre 32–33
 - 8. § Honvédelmi m. k. min. ügyköre 33–36
 - 9. § [Nincs]
- II. fejezet – Az ügyrendtartás alapvonalai 36–41
 - 10. § Az ügykezelés alakszerűségei általán 36–39
 - 11. § Ügykezelés politikai hatóságoknál 39–41
- III. fejezet – Az államszolgálat viszonyai 41–103
 - 12. § Áttekintés 41–42
- I. szakasz – Az állami tisztviselők alkalmazásáról 42–45
 - 13. § [Nincs]
 - 14. § Kellékek a fogalmi [tkp. fogalmazói] szakbani alkalmaztatáshoz 45–49
 - 15. § Gyakorlati államvizsgák 49–54
- 1. Diplomatikai⁴⁶ [tkp. diplomáciai] vizsgálat [vizsga] 49–50
- II. Gyakorlati vizsga az igazságügyi szolgálatra 50–50
- III. Ügyvédi vizsgálat [vizsga] 50–51

⁴⁵ A közreadásnál a mai helyesírást alkalmazzuk a könnyebb olvashatóság kedvéért. Sajátos szóalakokon (például szakbani, esetenkénti) nem változtattunk. Ahol a jelentés és a szóalak eltér, ott e tényt tkp. jelzéssel, a jelentés megadása mellett szögletes zárójelben jeleztük. A kézirat szövegéből hiányzó szakaszjelzésszámot szögletes zárójelbe helyezett „Nincs” szó jelzi. A sajátos zárójelhasználatot (például /szó:/ meghagytuk). A közreadás teljes egészében a kéziratban lévő számozást követi. Az esetleges kimaradt számozást szögletes zárójelben adjuk.

⁴⁶ A diplomatika oklevéltant jelent. Az előadó Fésüs nyilván nem erre gondolt, a tartalom is diplomáciára utal. Etimológiailag elképzelhető, hogy a diplomatika és a diplomácia szó a magyarban nem vált még szét. A diplomácia szavunkat a magyar etimológiai irodalom ugyan 1810-ből „diplomatia” alakban szótárazza Kultsár István művéből. A diplomatika ugyanakkor nem kapott önálló címszót, megjegy-
zik azonban, hogy az újkori latin *diplomaticus* szóból ered, amely „oklevelekkel kapcsolatost” jelent, míg a francia diplomatie jelentése „oklevéltant” (amely különösen nemzetközi ügyeket tárgyaló okiratokhoz kapcsolódik). Benkő Loránd (szerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I. A–Gy*. Budapest, Akadémiai, 1967. 642. A Kultsár-mű egyik kötetének eredeti és kiegészítő forrásjegyzéke sem oldható fel. Az idézet így hangzik korabeli helyesírással: „A Politika annyja a Diplomatianak.” [„A politika anyja a diplomáciának.”]. Kultsár István: *Hazai tudósítások*. Pest, Sajtó kiadás, 1810. 92.

- IV. Politikai szakbani alkalmaztatás 51
V. Konzulsági pálya 51
VI. Kikötői tengeri egészségi hivataloknál alkalmaztatásra 51
VII. Középítészeti államvizsga 51–52
VIII. Postai szolgálatot tárgyazó államvizsgálatok 52–53
IX. Államvizsga a pénzügyi szakban 53–54
X. Erdőszolgálati államvizsgálatok 54
XI. Katonai igazgatás és hadbírószági állomásokra 54
16. § Államszolgálatra kinevezés 54–57
17. § Az ideiglenes állapotban lévők és a katonák tekintetbevétele 57–66
18. § [Nincs]
19. § Kötelességük [államszolgálati tisztviselőké] 66–70
20. § A fegyelmi hatalom gyakorlása a hivatalnokok és szolgák felett 71–79
21. § Az államhivatalnok jogai 79–83
22. § Napidíjak, helyettesítés és személyes pótpénzek, jutalmak, kitüntetések, és mentességek 83–90
23. § Nyugdíjazásról 90–95
24. § Az özvegyek és árvák nyugpénz igényei 95–98
25. § Az özvegyek és árvák nyugélveinek (!) kiszabása 98–99a
26. § Nevelési járulék 100–101
27. § A nyugdíjakról általában 101–102
28. § Azon hivatalnokok, kik őfelsége 1867. december 9[én] kiadott szabály[a] értelmében nálunk rendelkezési állapotba estek 102–103
[II. rész] A magyar közigazgatás anyagi része 103–198
Anyagi rész
29. § Felosztás, ismétlés, a törvény kihirdetése 103–104
I. fejezet – Politikai és rendőri közigazgatás 105–106
30. § Magyar állampolgárok 104–109
II. fejezet A népesség nyilvántartása 110–112
31. § A népesség nyilvántartása, az összeírás, az anyakönyvezés 110–111
32. § Az anyakönyvek vezetése 111–112
III. fejezet – Katonai ügyek, hadsereg kiegészítése 112–161
33. § A tárgy áttekintése s a véderő szervezéséről 112
34. § A véderő szervezéséről 112–119
35. § A hadsereg és az újoncozás, a hadsereg kiegészítése 119–125
36. § Folytatás. Önkéntesek egy évi szolgálással 125–137
37. § [Nincs]
38. § Felülvizsgálat 137–138
39. § Folytatás. A hadkötelezettek nősülési, utazási korlátozások (!) és büntetéseik (!) 138–146
40. § [Nincs]
41. § Folytatás. A tartalék a honvédségbe átlépés és elbocsátás, átmeneti határozatok 146–150
42. § A tartalékosok és szabadságosok nyilvántartásáról, a sérvvitéz[ekről] és szökött katonákról 151–160
43. § A fuvarszolgáltatás 160–161
I. fejezet II. cím – A közigazgatási rendőrség, rendőri és általános határozatok, a községi (?) rendőrség gyakorlása iránt 161–164
Jelentési- vagy útlevevény 164–171
A közbátorlétre vonatkozó intézkedések általában 171–183
Kényszerítő dologház 183–189
Sajtórendtartás 189–194
Közrendőrség. Az egyesülési ügy. Fegyvertartásról 194–197 [recte 198⁴⁷]

⁴⁷ Az utólag beszámozott, 99. oldalt követő (egy üres rectót követő versooldalon található beírt szövegű 99a oldal miatt).

Irodalomjegyzék

- Benkő Loránd (szerk.): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I. A–Gy.* Budapest, Akadémiai, 1967. 642.
- Boncz Ferenc: *A magyar közigazgatási törvénytudomány kézikönyve. A törvényhozás legújabb állása szerint. I–III.* Budapest, Athenaeum, 1876.
- Fésüs György: *A magyar állam kormánysszervezete. Vezérfonál az államszámviteltani vizsgálatok letevésénél. Első könyv: általános számvitel. Második könyv: államszámvitel.* Kassa, Werfer Károly, 1871.
- Fésüs György: *A magyar közigazgatási jog kézikönyve.* Budapest, Eggenberger, 1876.
- Fésüs György: *Közjog.* Kézirat. Kassa, Kassai Jogakadémia, 1870e.
- Fésüs György: *Magyar alkotmány- és jogtörténelem.* Pozsony, 1874.
- Fésüs György: *Magyar közigazgatási jog.* Kassa, Werfer Károly, 1870a.
- Fésüs György: *Magyar közigazgatási jog.* Kézirat. Kassa, Kassai Jogakadémia, 1870c.
- Fésüs György: *Magyar közigazgatási törvényisme.* Kassa, Werfer Károly, 1868.
- Fésüs György: *Magyar pénzügyi törvényisme.* Kassa, Werfer Károly, 1870b.
- Fésüs György: *Pénzügytan, vagy pénzügyi törvényisme.* Kézirat. Kassa, Kassai Jogakadémia, 1870d.
- Gulyás Pál – Viczián János (s. a. r.): *Magyar írók élete és munkái. Új sorozat, IX. Ferenczy Tibor – Füzy Zoltán.* Budapest, Argumentum–MTAK, 1992.
- Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon I.* Budapest, Akadémiai, 1981.
- Kiss Albert: *A kassai kir. Állami Jogakadémia könyvtárának szakkatalógusa.* Kassa, Szent Erzsébet Nyomda, 1914.
- Koi Gyula: Adatok 1800 utáni jogirodalmi könyvkiadásunkhoz. Könyvészetileg ismeretlen nyomtatványok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Kari Könyvtárában, valamint az ELTE Egyetemi Levéltárában. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae*, 52. (2005), 1. 241–280.
- Koi Gyula: *A közigazgatás-tudományi nézetek fejlődése. Külföldi hatások a magyar közigazgatási jog és közigazgatástan művelésében a kamerálisztika időszakától a Magyar-iskola koráig.* Budapest, NKTK, 2014.
- Koi Gyula: *Évszázadok mezsgyéjén. Négy magyar közigazgatás-tudós útkeresése és életpéldája. Zsoldos Ignác (1803–1885), Récsi Emil (1822–1864), Concha Győző (1846–1933), Magyary Zoltán (1888–1945).* Budapest, k. n., 2013.
- Kultsár István: *Hazai tudósítások.* Pest, 1810. 92.
- Markó László (szerk.): *Új magyar életrajzi lexikon II. D–Gy.* Budapest, Magyar Könyvklub, 2001.
- Mezei Attila – Mezeiné Tomorszky Mária: *Laskai Osvát Antikvárium 29. árverése. 2018. szeptember 29.* Esztergom, Laskai Osvát Antikvárium, 2018.
- Petőfi Sándor: Füstbe ment terv. In Kiss József (s. a. r.): *Petőfi Sándor összes művei II. Kritikai kiadás.* Budapest, Akadémiai, [1844] 1983.
- Récsi Emil: *Közigazgatási törvénytudomány kézikönyve az ausztriai birodalmi törvényhozás jelen állása szerint, különös tekintettel Magyarországra I. Az összes közigazgatási szervezet és államszolgálati viszonyok előadása.* Pest, Heckenast, 1854. XII., 396.
- Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái III. Fa–Gwuóth.* Budapest, Hornyánszky, 1894.
- Tamás András: *A közigazgatási jog elmélete.* Budapest, Szent István Társulat, 2010.
- Tamás András: *Állam- és jogelmélet.* Budapest, Unió, 1998.
- Tamás András: *Bíró és társadalom. A jogtudat és a jogérvényesülés dialektikája.* Budapest, KJK, 1977.
- Tamás András: *Legistica. A jogalkotástan vázlata.* Budapest, NKTK, 2013.